

102/3 -

**KISWAHILI - Karatasi ya 3
FASIHI**

Nov. 2018 - Muda: Saa 2½

Jina Nambari ya Mtahiniwa

Sahihi Tarehe

Maagizo

- (a) Andika jina lako na nambari yako ya mthani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
- (b) Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mthani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
- (c) Jibu maswali **manne** pekee.
- (d) Swali la **kwanza** ni la **lazima**.
- (e) Maswali hayo mengine matatu yachaguliwe kutoka sehemu nne zilizobaki; yaani: Riwaya, Tamthilia, Hadithi Fupi na Fasihi Simulizi.
- (f) Usijibu maswali **mawili** kutoka **sehemu moja**.
- (g) Majibu yote **lazima** yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.
- (h) Majibu yote **sharti** yaandikwe kwenye nafasi ulizoachiwa katika kijitabu hiki cha maswali.
- (i) **Karatasi hii ina kurasa 24 zilizopigwa chapa.**
- (j) **Watahiniwa ni lazima wahakikishe kwamba kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.**

Kwa Matumizi ya Mtahini Pekee

Swali	Upeo	Alama
1	20	
	20	
	20	
	20	
Jumla		

SEHEMU A : USHAIRI

1. Lazima

A. Mazrui: *Chembe Cha Moyo*
Soma shairi lifuatalo kisha ujibu maswali.

Nimeyaandika maneno haya

Kwa niaba ya:

Mamilioni wasio malazi

wabebao vifurushi vilivyo wazi *

wazungukao barabarani bila mavazi

...milki yao ya maisha.

Kwa niaba ya:

Maelfu wanouawa bila haki

wiki baada ya wiki

leo sumu au spaki

leo kamba au bunduki

na kwa wale wanosubiri kunyongwa.

Kwa niaba ya:

Vijana walio mitaani

wale mayatima wa maskini

wazungukao mapipani

kila pembe mjini

kuokota sumu kutia tumboni

kujiua bila kujua

ili kupata kuishi.

Kwa niaba ya:

Wakongwe wasiojiweza

walao chakula kilichooza

wachukua choo wakijipakaza

polepole wakijiangamiza

katika vyumba vyao

baridi na giza

kwa sababu hawana watazama

wala wauguza.

Kwa niaba ya:

Waishi na nyingi hofu

kwa sababu ya madawa tifutifu

yatiwayo vyakulani yakitufanya wafu

bila ya mtu kuona

kama kwanba sote tu vipofu,

Na kwa niaba yetu sote;

Tuliofungwa vifungoni, duniani
 Tulosukumwa kingoni, maishani
 Tuliopokonywa maoni, machoni
 Tuliotiliwa sumu, malishoni
 Tulioidimizwa kinyesini
 ili 'maendeleo'
 yaendeleo kwenda njiani
 huku yakitema machicha ya roho zetu.

- (a) "Shairi hili linakatisha tamaa." Thibitisha kauli hii kwa kutoa mifano **saba** kutoka kwenye shairi. (alama 7)
- (b) Fafanua umuhimu wa aina **mbili** za urudiaji zilizotumiwa katika shairi hili. (alama 4)
- (c) Bainisha vipengele vifuatavyo vya kimtindo katika shairi hili. (alama 3)
- (i) tasfida
- (ii) kinaya
- (iii) tashihisi
- (d) Eleza kwa kutoa mfano, mbinu **moja** ambayo mshairi ametumia kutosheleza mahitaji ya kiarudhi katika ubeti wa **tano**. (alama 2)
- (e) Andika ubeti wa **pili** kwa lugha ya nathari. (alama 2)
- (f) Bainisha nafsini katika shairi hili. (alama 2)

SEHEMU B: RIWAYA

K. Walibora: *Kidagaa Kimemwozea*

Jibu swali la 2 au la 3.

2. "Riwaya hii ya aina yake inathibitisha kwa usanii wa kupigiwa mfano jinsi ndoto ya uhuru barani Afrika imegeuka kuwa jinamizi."
- (a) Eleza muktadha wa dondoo hili. (alama 4)
- (b) Onyesha jinsi ndoto ya uhuru barani Afrika imegeuka kuwa jinamizi kwa kuwarejelea wahusika wafuatao:
- (i) Majisifu (alama 8)
- (ii) Fao (alama 4)
- (iii) Wahudumu katika zahanati ya Nasaba Bora (alama 4)

3. (a) “Leo usukani uko mikononi mwetu wenyewe. Mbeberu amekwisha ng’olewa pamoja na mizizi yake.”
Onyesha kinaya katika kauli hii kwa kutoa mifano **kumi** kutoka *Kidagaa Kimemwozea*. (alama 10)
- (b) Tathmini mchango wa wanyonge katika kuzoroteka kwa hali ya maisha yao. (alama 10)

SEHEMU C: TAMTHILIA

P. Kea: Kigogo

Jibu swali la 4 au la 5.

4. Tusiwaruhusu watu wachache waliojazwa kasumba za kikoloni kuturejesha kwenye utumwa. Hatuwezi kukubali kutawaliwa kidhalimu tena!”
- (a) Eleza muktadha wa dondoo hili. (alama 4)
- (b) Fafanua kinyume kinachojitokeza katika kauli iliyopigiwa mstari kwa kurejelea hoja **kumi na sita** kutoka kwenye tamthilia hii. (alama 16)
5. “Si haki! Unayazika matumaini yetu. Unaifukia kesho yetu.”
- (a) Fafanua umuhimu wa mzungumzaji wa maneno haya katika kuijenga tamthilia ya *Kigogo*. (alama 6)
- (b) Kwa kurejelea hoja **kumi na nne** kutoka kwenye tamthilia, jadili namna uongozi wa Sagamoyo unavyoyazika matumaini ya raia. (alama 14)

SEHEMU D: HADITHI FUPI

A. Chokocho na D. Kayanda: *Tumbo Lisiloshiba na Hadhithi Nyingine*

Jibu swali la 6 au la 7.

Said A. Mohamed: “*Tumbo Lisiloshiba*”

6. “...lakini hakuiruhusu sahau iketi na kutawala kichwani mwake...hapoi...Angepoaje na ule moto unaomlipukia kila mtu pale mtaani, umeacha mpaka sasa kovu bichi moyoni mwa kila mtu...?”
- (a) Eleza muktadha wa dondoo hili. (alama 4)
- (b) Bainisha tamathali **tatu** za usemi ambazo zimetumiwa katika kauli hii. (alama 3)
- (c) Fafanua sifa **tano** za mhusika anayerejelewa na kauli hii. (alama 5)
- (d) Huku ukijadili hoja **nane**, onyesha jinsi wakazi wa Madongoporomoka walivyolipukiwa na moto. (alama 8)

7. Onyesha jinsi maudhui ya utabaka yalivyoshughulikiwa katika *Tumbo Lisiloshiba na Hadithi Nyingine* kwa kurejelea hadithi zifuatazo:
- (a) Mkubwa (alama 12)
- (b) Kidege (alama 8)

SEHEMU E: FASIHIFASIMULIZI

8. (a) *Soma utungo ufuatao kisha ujibu maswali.*

Nalilitizama jua la kinjano
Likijikokota kwa jitimai kutua
Mbele ya nguu
ya mlima uso kikomo
likipisha machweo
yenye giza la kaniki
Likishindilia uzito wa nanga
kwenye moyo tepetevu
uloonja shubiri ya kwondokewa.

Twalitazamana na hiyo shamsi
ikipotelea kwenye upeo wa macho
huku nyuma ikinambia
“yamekwisha.”
Naliona kope zake zikimezwa na kiza
Nikaliona jua likitoweka pamwe nawe
Jagina wa maisha yangu.
Nikaliona likikokota aushiyo
likabwakura rohoyo
kutoka kwenye vyangu vitanga.

Kumbukizi zilikuleta
kwenye jukwaa la akili yangu
pazia likafunguka
likayaleta mawio
ya siku ya kuamkia kuuka kwako.
Nalikuona kwenye ruya ukitazamana ana kwa ana
na hasidi alokakawana
kutuhasiri mi nawe
Nalikiona kipaji chako
kikitwaa wasiwasi
ukawa ni kama wanywea
kwa wake mtazamo.

Hata uliponishika
 mkono kunambia
 tukimbile tujiponye
 nalikuwa nimechelewa
 ulikuwa keshanipa kisogo, huku
 nyuma waniita,
 “Mwanangu, njoo tujisalimishe
 Mwanangu njoo, nguvu zimenisha.”
 Kumbe hiyo ilikuwa tahadhari
 kwamba Iziraili yu karibu
 moyowe kuchukua?
 Kumbe wali ukisema, ‘Buriani mwanangu?’”

Siku ya faradhi ilifika, mkono kulazimika kukupungia
 Naliutazama mwilio mtukufu
 Nalilitazama tambolo liloumbuka
 wali umedhibitiwa shujaa wangu
 ndani ya chumba chenye kuta
 na paa la mbao.
 Hata tulipokukaribisha,
 kwa lako kaburi
 Nilijipa kujiambia, “Hajenda popote
 mtima bado wapiga.”
 Nalingoja unisalimu
 Nalingojea tabasamu lako lenye haya
 Ela hayo hayakutimila
 Walikuwa kesha kwenda
 Kuwa milki, ya ardhi isoshiba.

Hata waliponena, “Udongo kwa udongo,”
 Nilikusikia ewe yeli uso kifani
 ukighani ubeti wa wimbo
 wako pendwa mawazoni mwangu,
 “Kifo ni hasidi,
 Ikiwa mimi Gunge
 Roho yangu nitamkabidhi Iziraili
 Mimi niliyekaidi bunduki ya Mzungu
 Katika kitali cha miaka minne
 Kwetu kukarudi fahari na jina.
 Mimi niliyeshindana na ndui na tetekuwanga, iliyowapukutisha
 wana wote wa Ngome
 Nikabaki mimi, jogoo wa kijiji.

“Kifo ni shujaa,
 Ikiwa mimi Gunge mwili wangu huu mtukufu
 kwa tambo na nemi
 nitaukubalia
 kuwa lengo la dua za kuonewa imani
 kuwa karamu ya macho ya mahasimu
 kuvikwa suti na mwosha
 kufunikwa kwa udongo uliolaaniwa
 Mimi Gunge,
 Niliruhusu jabali kubwa
 Likibinye changu kichwa
 Likidhibiti changu kidari
 Linizibe zangu pumzi
 Gunge niache kutawala.”

- (i) Huu ni wimbo wa aina gani? (alama 1)
- (ii) Andika sababu **mbili** kuthibitisha jibu lako la a(i). (alama 1)
- (iii) Ni nani anayeimbiwa na nafsineni? (alama 1)
- (iv) Bainisha matatizo **mawili** yanayoikumba jamii inayosawiriwa na utungo huu. (alama 2)
- (v) Bainisha mbinu zifuatazo katika wimbo huu. (alama 3)
- I. ritifaa
- II. mbinu rejeshi
- III. taashira
- (vi) Unanua kutumia mbinu ya kutazama na kushiriki kufanya utafiti kuhusu nyimbo za aina hii. Eleza sababu **sita** za kuchagua mbinu hii. (alama 6)
- (b) Fafanua mikakati **sita** ambayo jamii inaweza kutumia ili kuudumisha utanzu wa semi. (alama 6)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....